

KROPPEDAL

Museum for Astronomi • Nyere Tid • Arkæologi

Enhed for lovpligtigt arbejde

Rapport om de arkæologiske undersøgelser ved
Stavemarken 3, TAK 1278

Kroppedal, Museum for Astronomi • Nyere tid • Arkæologi
Kroppedals Allé 3, 2630 Taastrup
Tlf.: 43 30 30 00, Fax: 43 30 30 03,
E-mail: kontakt@kroppedal.dk, www.kroppedal.dk

Bygherrerapport nr. ??

September 2011

Bygherrerapport nr. ??

September 2011

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	3
Resumé	3
Undersøgelsens forhistorie	3
Landskabet.....	3
Udgravningsmetode.....	3
Anlæg.....	4
Gruber	4
Kogestensgruber.....	4
Stolpehuller	4
Huse	4
Undersøgelsens resultater	5
Huse.....	5
Hus 1	5
Hus 2-5.....	6
Hus 6-11.....	7
Hus 12-14.....	8
Hus 15-16.....	9
Hus 18-20.....	10
Hegn	10
Hegn 17.....	10
Gruber.....	11
X.....	12
Fund af oldsager	12
Jern.....	12
Keramik.....	12
Foreløbige konklusioner	12
Den kulturhistoriske periode.....	13
Romersk jernalder.....	13
Germansk jernalder.....	14
Udgravningens data	16
Bilag 1, udgravningsplan	17
Bilag 2, Udgravningerne TAK1278, SØL932 og SØL963	18
Bilag 3, tidstavle	19

Forside: Hus 4 set fra sydøst.

Indledning

Nærværende rapport dækker den arkæologiske udgravning i Høje-Taastrup, kaldet TAK 1278 Stavemarken 3. Det udgravede område ejes af Region Hovedstaden, som også finansierede udgravningen. Budgettet for udgravningen blev godkendt af Kulturarvsstyrelsen den 10. december 2010, hvorefter udgravningen blev foretaget i perioden 14. marts til 13. april 2011. Museet på Kroppedal, Enhed for Lovpligtigt Arbejde, varetog som det arkæologiske ansvarsmuseum i området undersøgelsen, og originaldokumentation samt oldsager opbevares på museet

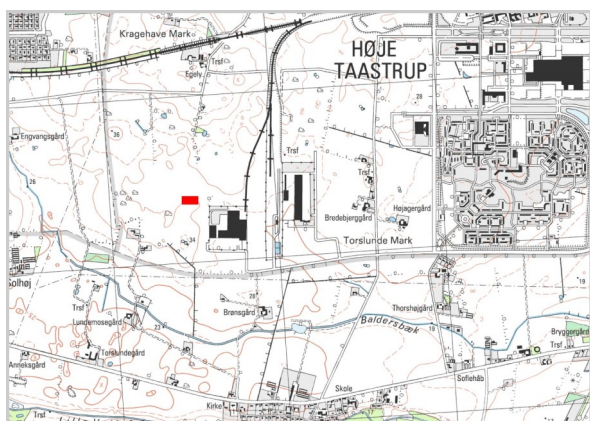

Fig. 1. Kort over området ved Stavemarken 3.
(Copyright © Kort & Matrikelstyrelsen).

Resumé

Beretning for arkæologisk undersøgelse af et areal på 3.970 m² på baggrund af en prøvegravning på 25.000 m². Ved udgravningen fremkom bosættelsesspor i form af ti treskibede langhuse, seks økonomibygninger fordelt på tre staklader og tre magasinbygninger med hævet gulv, samt et hegn og gavlen af et hus med vægforløb beliggende umiddelbart syd for feltet (SØL963).

Undersøgelsens forhistorie

Moe & Brødsgaard A/S anmodede i 2005, på vegne af Høje-Taastrup Kommune, om en prøveundersøgelse af et areal på 25.000 m², ved Litauen Allé, i forbindelse med etableringen af et regnvandsbassin og et ledningstracé, til afledning af regnvand fra det nærliggende industriområde.

Prøveundersøgelsen i maj 2005 (se prøveundersøgelsesrapport TAK 1158) resulterede i fund af adskillige bopladsspor, især i den sydlige del af området, i form af reelle bygninger, grøfter og gruber, der kunne knyttes til allerede undersøgte gårdsanlæg i området (SØL 963 Krusegårdsvej og 984 Kragehave Mark). Bygherre ønskede straks den sydlige del af selve bassinområdet undersøgt (se egentlig udgravning TAK 1158), mens hele det sydøstlige område med tæt koncentration af husspor o.a. skulle vente. Dette areal blev derfor udskilt med eget TAK-nr. (TAK 1278, Stavemarken 3). I oktober 2010 henvendte Region Hovedstadens bygherreafdeling sig angående en arkæologisk undersøgelse af det resterende areal (TAK 1278).

Landskabet

Den sydlige del af området er beliggende på et større plateau i kote 30 m.o.h. Mod nord har bakken et jævnt fald til kote 29 m.o.h. ned mod den rørlagte å (kote 28 m.o.h.), som er en forgrening til Baldersbæk Å. Undergrunden består overvejende af moræneler, med få grusede partier, mere eller mindre stenet. Arealet henlå før undersøgelsen som dyrket mark. Muldlaget var alle steder mellem 30 og 50 cm tykt.

Udgravningsmetode

Selve undersøgelsen forgik på følgende måde: Muldjorden rundt om gravhøjen blev trukket af med en gravemaskine på bæltet med en to meter bred skovl, og de herved fremkomne fyldskifter blev efterfølgende trukket op med skovlens kant, efter at ”uklare” fyldskifter var blevet fladeskovlet. Feltet blev herefter opmålt i fladen ved hjælp af GPS. Det blev tilstræbt at undersøge alle fyldskifter, men arealet afslørede en del flere anlæg og konstruktioner end forventet, hvorfor en del anlæg, særligt gruber, men også ”løse” stolpehuller ikke kunne nå at blive undersøgt. Arealet blev afsøgt med metaldetektor og der blev udtaget jordprøver til makrofossilanalyse fra tagstolper i huse og fra enkelte fyldskifter med trækul. Oldsager blev hjemtaget, når sådanne fremkom i anlæg.

På en udgravning som denne, vil der som regel dukke forskellige typer af anlæg op, og nogle af disse vil blive beskrevet nedenfor (se figur 2).

Anlæg

Den arkæologiske undersøgelse ved Stavemarken 3 resulterede som sagt i en række forskellige spor efter forhistorisk bosættelse, såkaldte anlæg. Et anlæg erkendes oftest som en forhistorisk nedgravning, der i dag kan ses som en mørkfarvet plet i undergrunden. Et anlæg kan indgå i en konstruktion, såsom stolpehuller til huse eller hegn, eller være et udtryk for forskellige aktiviteter f.eks. brønde, affaldsdeponering eller begravelser. Den forhistoriske bebyggelse på Stavemarken 3 bestod primært af anlæg som stolpehuller, gruber og kogestensgruber.

Gruber

En grube er en fællesbetegnelse for irregulære nedgravninger af forskellige størrelser og med forskellige formål. Samme grube kan have haft skiftende funktioner gennem sin levetid. F.eks. kan man have gravet hullet for at skaffe råstoffer i form af ler eller sand, hvorefter hullet er blevet opfyldt med affald fra bopladsen gennem en periode.

Kogestensgruber

Kogestensgruber er runde til ovale gruber. Karakteristisk for gruberne er, at fylden er iblandet ret store mængder trækul og større eller mindre stykker ildskørnede sten. Anlæggene

indeholder sjældent genstande fra bopladsaktiviteterne og tolkes typisk som madlavningsanlæg.

Stolpehuller

Et stolpehul ses ofte som en cirkulær nedgravning der udgør nedgravningen, hvori stolpen har været placeret. Et stolpehul kan bestå af flere komponenter; selve nedgravningen og i denne et spor enten efter en stolpe der har stået i hullet og rådnet op, eller en sekundær opfyldning af det hul stolpen har efterladt når den er blevet hevet op.

Huse

Et hus erkendes typisk ved at genfinde stolpehullerne placeret i et bestemt mønster afhængig af konstruktionen som varierer gennem tiden, men ofte med sådan en regularitet at disse mønstre kan bruges til at tidsbestemme bebyggelsen.

Husene i oldtiden var bygget af træ. Taget blev båret af en række tagbærende stolper der stod enten som en enkelt række centralt placerede ned gennem huset (to-skibede huse) eller som to rækker stolper placeret parvis i sæt ned gennem huset (tre-skibede huse). Et hus med mere end to sæt tagbærende stolper benævnes også som et langhus. Derudover kan der sommetider observeres vægforløb i form af rækker af mindre stolper, som indrammer de tagbærende stolper. Vægkonstruktionen ved vi ikke så meget om, men den kan være udført af flettede vidjer,

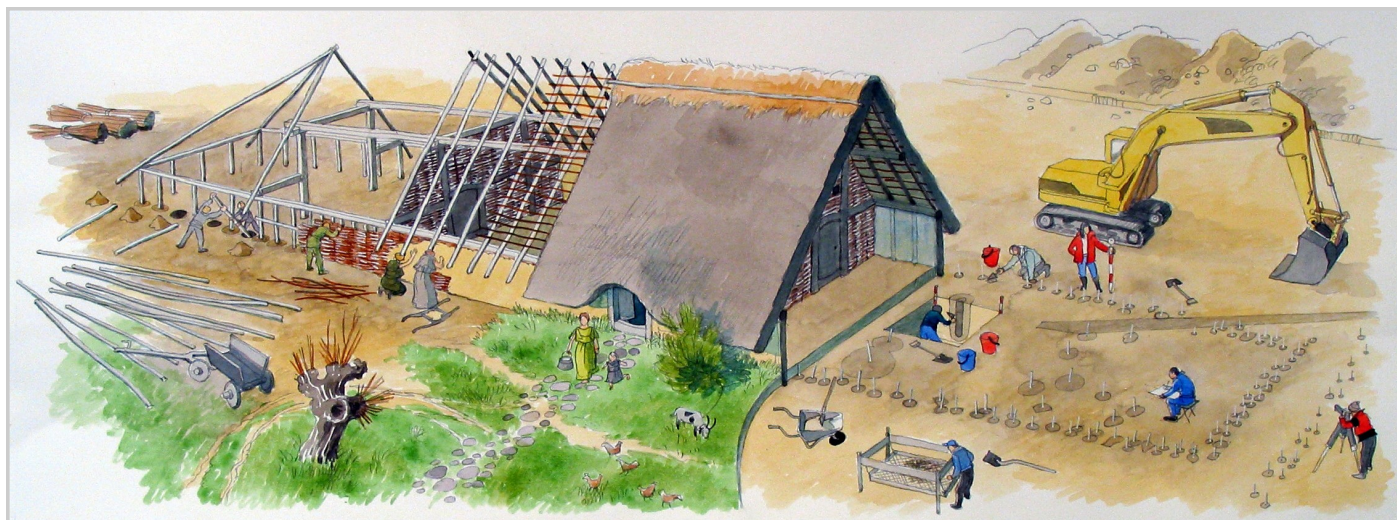

Fig. 2. Illustrationstegning af Charlotte Clante ©

beklasket med ler. På grund af byggematerialerne havde et hus en begrænset levetid. Man regner med omkring 30-40 år.

I Danmark var husene i bondestenalder to-skibede, mens de i bronze- og jernalder typisk var tre-skibede (se figur 2). De tre-skibede huse er ofte opdelt i en beboelsesende, som regel i den vestlige del af huset, mens den østlige del har fungeret som stald. Den øst-vestlige orientering skyldes formentlig den fremherskende vindretning foruden ønsket om maksimal solindstråling.

Når huset havde udtjent sin levetid er det blevet revet ned og et nyt opført, ofte i umiddelbar nærhed af det foregående. Denne byggetradition er årsagen til, at arkæologerne kan finde adskillige hustomter fra samme periode ved hver enkelt udgravning uden at der er tale om en landsby. Husene har ikke alle stået samtidig, men har afløst hinanden over flere generationer.

Undersøgelsens resultater

Ved den arkæologiske undersøgelse af Stavemarken 3 fremkom der mange forskellige anlægsspor, først og fremmest stolpehuller. Der kunne registreres ti langhuse, tre såkaldte staklader eller økonomibygninger, tre magasinbygninger med hævet gulv, samt et hegn og gavlen af et hus med bevarede vægge beliggende umiddelbart syd for feltet og udgravet tidligere.

Ud fra typologiske kriterier kan husene dateres til romersk og germansk jernalder.

Der fremkom ligeledes flere lertagningsgruber og kogestensgruber på pladsen.

Udgravningen var relativt fundfattig, men fra en enkelt grube kunne dog hjemtages større mængder keramik og dyreknoget.

I alt afdækkedes 803 anlæg, af hvilke 33 udgik. Ud af 638 stolpehuller og 132 gruber blev 313 anlæg fordelt på 200 stolpehuller og 113 gruber ikke undersøgt. Årsagen til at et så stort antal anlæg ikke blev undersøgt, skyldes en overraskende høj anlægsintensitet, idet man under prøvegravningen kun havde kunnet erkende fire huse.

Huse

Ved den arkæologiske undersøgelse blev der i alt registreret 17 huse, her benævnt hus 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18 og 19.

Hus 1

Hus 1 er et treskibet øst/vest-orienteret hus med fire sæt tagstolper med vægforløb. Huset var mellem de tagbærende stolper 17,6 m langt og 2,95 m bredt. Stolperne var mellem 37 og 75 cm dybe. Der var bevaret vægforløb, som giver huset en længde på 25,85 m og en bredde på 6,9 m. Vægforløbet var bedst bevaret i den sydlige del af huset, hvilket kan skyldes, at terrænet begynder at hælde kraftigere mod nord omtrent, hvor huset var placeret. Mens den sydlige og østlige væg for det meste synes at have bestået af et dobbelt vægforløb, er der langs den nordlige og vestlige

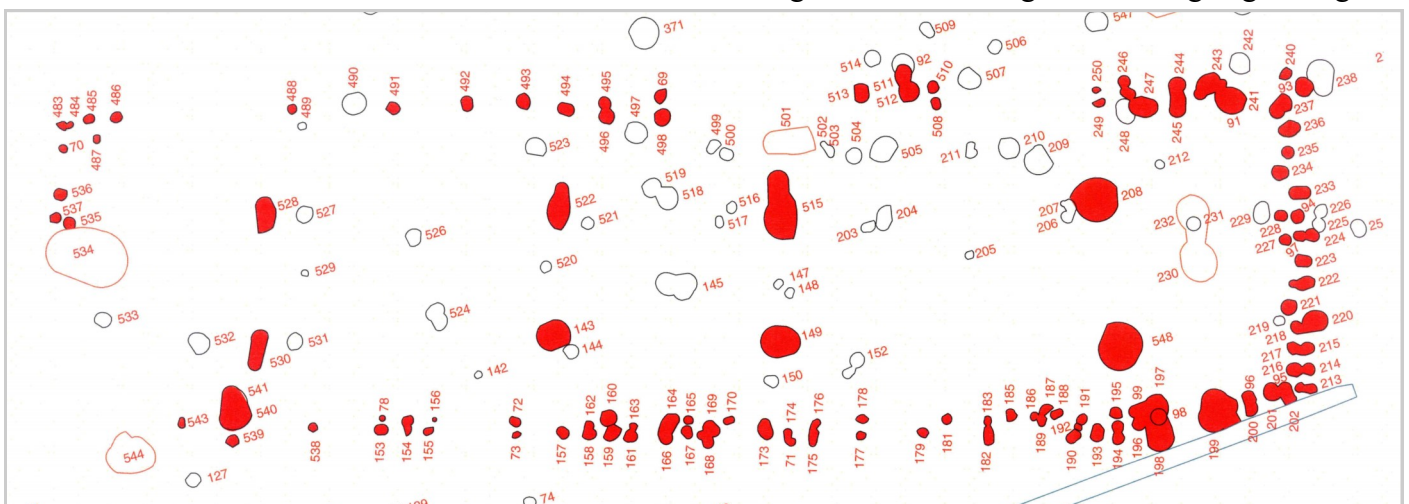

Fig. 3. Hus 1

væg hovedsageligt enkelte stolper. Denne del er dog ganske fragmenteret. I den sydlige langsideside er der spor efter en døråbning helt i den østlige ende, altså mellem det østligste sæt tagstolper og østgavlen. Der er ikke andre tydelige spor efter døråbninger i huset. Vægforløbet i sydvæggen sandsynliggør, at der ikke var en dør ud for det midterste fag, sådan som man normalt ser det. I den vestlige ende kan stolperne 541 og 540 tolkes, som to på hinanden følgende dørstolper. Disse ville dog kun udgøre den østlige dørstolpe, mens der ingen spor er efter en vestlig dørstolpe. Ud fra de relativt få bevarede vægstolper i nordvæggen er det ikke muligt at sige om det også var tilfældet her. Hvis der har været en åbning helt i østenden som på sydsiden, er den muligvis sekundær. Døren har i så fald bestået af anlæg 241 og 247, som skærer anlæggene 91, 243 og 246, der er tolket som vægstolper. Man må så formode, at vægstolperne anlæg 244/245 blev fjernet. Midt for østgavlen erkendtes et hegnsforløb (hegn 17, fase 2), som synes at forbinde huset med hus 15. Hus 1 kan typologisk dateres til romersk/germansk jernalder. Huset er muligvis en efterfølger til hus 16.

Hus 2

Hus 2 er en øst/vest-orienteret økonomibygning med to sæt tagstolper. Huset var mellem de tagbærende stolper 4,5 m langt og 1,9 m bredt. Stolperne var mellem 37 og 75 cm dybe. Huset er et såkaldt firestolpeanlæg eller staklade. Huset kan i øvrigt ikke dateres nærmere.

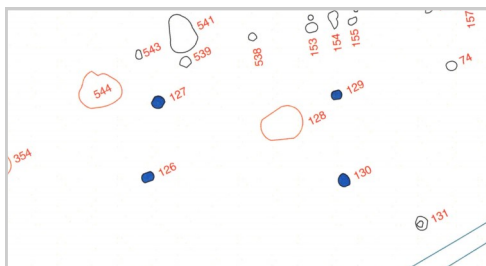

Fig. 4. Hus 2

Hus 3

Hus 3 er et treskibet nord/syd-orienteret hus med tre sæt tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 6,25 m langt og 2,9 m bredt. Stolperne var mellem 1 og 20 cm dybe. Den sydvestlige

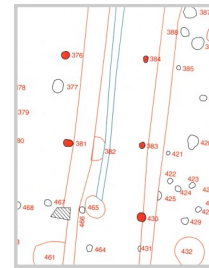

Fig. 5. Hus 3

tagstolpe kunne ikke erkendes, da der lå en stor sten. Bygningen kan ikke dateres typologisk.

Hus 4

Hus 4 er et treskibet øst/vest-orienteret hus med tre sæt tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 9,3 x 2,25 m. Stolperne var mellem 8 og 40 cm dybe. Det midterste sæt er blevet udskiftet på et tidspunkt. Ud fra husets dimensioner svarer det til "huse af Høje-Taastrup type", type 2, som dateres til 5.-6. årh. e. Kr.

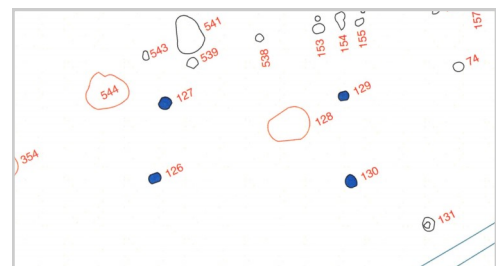

Fig. 6. Hus 4

Hus 5

Hus 5 er en øst/vest-orienteret magasinbygning med hævet gulv bestående af 3 x 6 tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 6,2 m langt og 4,4 m bredt. Stolperne var mellem 31 og 58 cm dybe. Afstanden mellem de tre rækker stolper var mellem 2,0 og 2,3 m og afstanden mellem de enkelte stolper i rækkerne var mellem 1,1 og 1,35 m. Hus 5 skal tolkes som en efterfølgende fase til hus 6. Fire stolpehuller

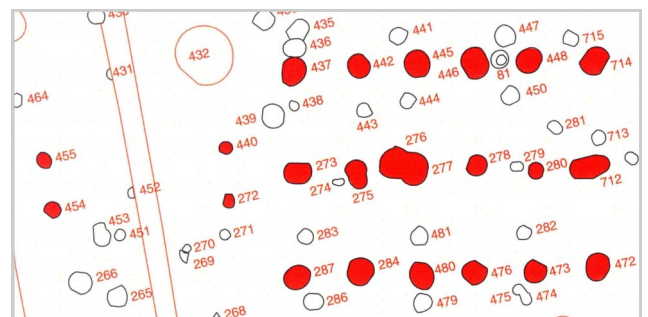

Fig. 7. Hus 5

(anlæg 272, 440, 454 og 455) midt for på vestsiden har muligvis støttet en rampe op til det hævede gulv. Disse kan også have hørt til hus 6. På grund af den kraftige konstruktion kan det ikke udelukkes, at bygningen har haft flere etager. Bygningen kan ikke dateres typologisk.

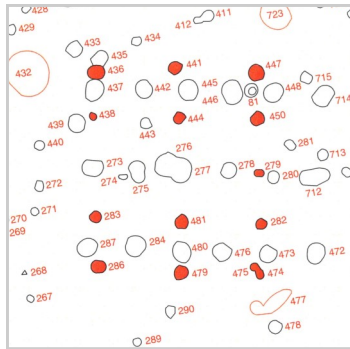

Fig. 8. Hus 6

Hus 6

Hus 6 er en nord/syd-orienteret magasinbygning med hævet gulv bestående af 3 x 5 tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 5,5 m langt og 4,4 m bredt. Tagstolperne var mellem 30 og 52 cm dybe. Afstanden mellem de tre rækker stolper var mellem 2,15 og 2,35 m og afstanden mellem de enkelte stolper i rækkerne var mellem 1,2 og 1,45 m. De to centrale stolpespor i den vestlige og den centrale række var bortgravet ved konstruktionen af hus 5 (anlæg 273 og 277), hvilket indikerer, at hus 6 var forgængeren til hus 5. Fire stolpehuller (anlæg 272, 440, 454 og 455) midt for på vestsiden har muligvis støttet en rampe op til det hævede gulv. Disse kan også have hørt til hus 5. På grund af den kraftige konstruktion kan det ikke udelukkes, at bygningen har haft flere etager. Bygningen kan ikke dateres typologisk.

Hus 8

Hus 8 er et treskibet øst/vest-orienteret hus med tre sæt tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 11,1 m langt og 2,1 m bredt. Stolperne var mellem 28 og 60 cm dybe. Der er muligvis foretaget en udskiftning af den nordøstlige stolpe (anlæg 92 med 514). Ud fra husets dimensioner svarer det til "huse af Høje-Taastrup type", type 2, som dateres til 5.-6. årh. e. Kr.

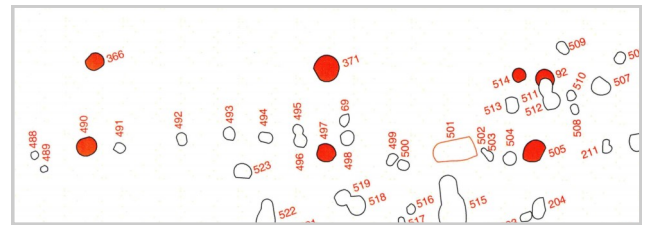

Fig. 9. Hus 8

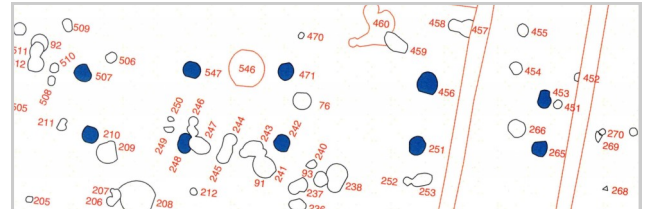

Fig. 10. Hus 9

Hus 9

Hus 9 er et treskibet øst/vest-orienteret hus med fem sæt tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 12,1 m langt og 1,9 m bredt. Stolperne var mellem 42 og 62 cm dybe. Ud fra husets overordnede proportioner lægger det sig op af "huse af Høje-Taastrup type", type 2 dateret til 5.-6. årh. e. Kr. Ud fra husets beskudne dimensioner falder det dog uden for kategori. Huset er desuden smallere i enderne.

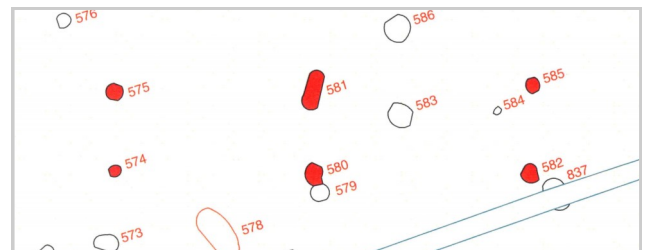

Fig. 11. Hus 10

Hus 10

Hus 10 er et treskibet øst/vest-orienteret hus med tre sæt tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 8,35 m langt og 1,75 m bredt. Stolperne var mellem 17 og 34 cm dybe. Der er muligvis foretaget en udskiftning af den centrale sydlige stolpe (anlæg 580 med 579). Husets proportioner svarer til "huse af Høje-Taastrup type", type 3 appendix dateret til 6.-8. årh. e. Kr.

Hus 11

Hus 11 er et treskibet øst/vest-orienteret hus med tre sæt tagstolper. Huset er mellem de tagbærende

stolper 8,6 m langt og 2,25 m bredt. Stolperne var mellem 23 og 40 cm dybe. Der er muligvis foretaget en udskiftning af den sydøstlige stolpe (anlæg 588 med 589). En alternativ tolkning er, at de to østlige sæt tagstolper er blevet udskiftet med to sæt, som udgør hus 19. Husets proportioner svarer til "huse af Høje-Taastrup type", type 2 appendix dateret til 5.-6. årh. e. Kr.

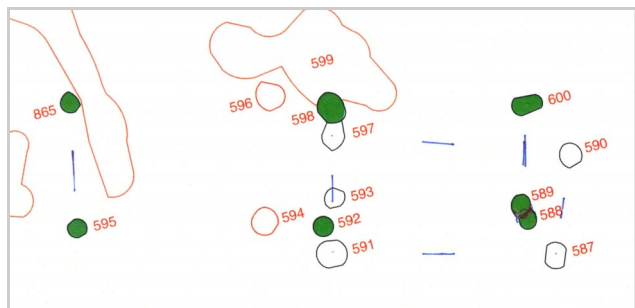

Fig. 12. Hus 11

Hus 12

Hus 12 er en øst/vest-orienteret økonomibygning med to sæt tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 5,7 m langt og 2,55 m bredt. Tagstolperne var mellem 13 og 30 cm dybe. Huset er et såkaldt firestolpeanlæg eller staklade. Bygningen kan ikke dateres typologisk.

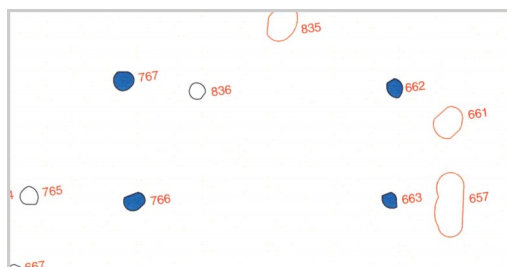

Fig. 13. Hus 12

Hus 13

Hus 13 er et treskibet øst/vest-orienteret hus med fire sæt tagstolper og to sæt dørstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 16,1 m langt og 2,0 m bredt. Stolperne var mellem 38 og 61 cm dybe.

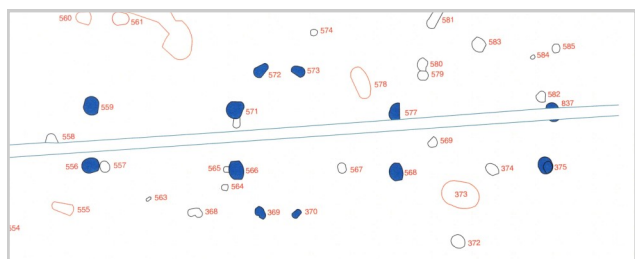

Fig. 14. Hus 13

De to indgangspartier var placeret ud for husets midterste fag i den vestlige ende. Ud fra stolpernes placering må huset have haft en bredde på 5,0 m. Dørstolperne var mellem 7 og 12 cm dybe. Ud fra husets proportioner falder det i forhold til "huse af Høje-Taastrup type", ind under såvel type 2 som type 3 dateret til henholdsvis 5.-6. og 6.-8. årh. e. Kr.

Hus 14

Hus 14 er en nord/syd-orienteret magasinbygning med hævet gulv bestående af 3 x 7 tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 7,2 m langt og 4,8 m bredt. Stolperne var mellem 28 og 70 cm dybe. Afstanden mellem de tre rækker stolper var mellem 2,35 og 2,55 m og afstanden mellem de enkelte stolper i rækkerne var mellem

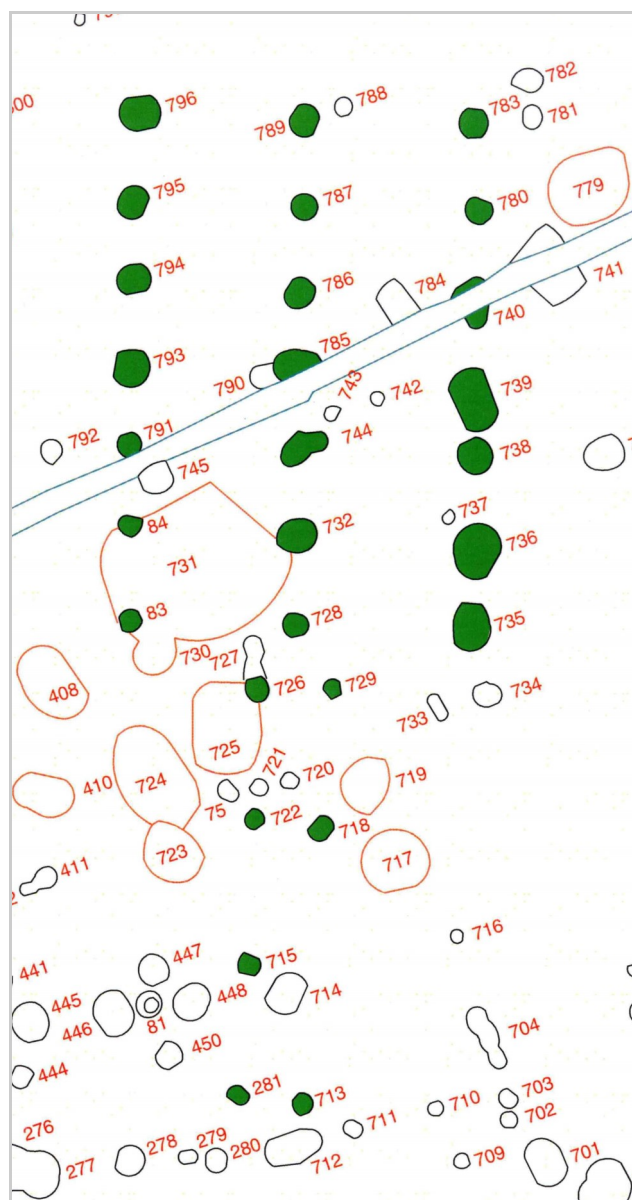

Fig. 15. Hus 14

1,1 og 1,35 m. På grund af den kraftige konstruktion er det sandsynligt, at bygningen har haft flere etager. Stolpesporene bestod af gråsort til mørkt gråsort let sandet ler med nister af trækul og brændt ler, hvilket indikerer, at magasinbygningen kan være brændt ned til sidst, hvorefter stolperne er trukket op og hullet er blevet fyldt med brændt materiale. De to sydligste stolper i den vestlige række blev erkendt under en større kogestensgrube (anlæg 731). Syv stolpehuller (anlæg 281, 713, 715, 718, 722, 726 og 729) midt for på sydsiden har muligvis støttet en rampe op til det hævede gulv. Huset kan i øvrigt ikke dateres nærmere.

Fig. 16. Hus 14. Tagbærende stolpe. Til venstre ses brandlag fra grube 731. I midten ses tydeligt, at fylden i stolpehullet er sunket sammen, så brandlaget er sunket med.

Hus 15

Vægforløb bestående af dobbelte vægstolper, som udgør den nordlige endevæg af et hus, som blev udgravet i 1998 (SØL963 Krusegårdsvej, hus 2). Væggen er forstyrret af et øst/vestgående dræn. Det fremgår af beretningen fra SØL963, at hus 2 var nord/sydvendt og bestod af to sæt tagstolper med vægforløb på øst- og vestsiden. De to sider var forbundet ved en skillevæg ca. 1 m nord for det nordlige sæt tagstolper. Muligvis er der et tredje sæt tagstolper i forbindelse med skillevæggen. Den sydlige ende af huset er gennemsåret af en bred skelgrøft, hvilket vanskeliggør en tolkning. Det formodedes, at stolperne 208 og 298 kunne være den sydlige afgrænsning af huset, mens en stolpe, som var skåret af skelgrøften tolkedes som en mulig

Fig. 17. Hus 15 (markeret med grønt) og SØL963, hus 2 (markeret med sort)

gavlstolpe. Mens anlæg 208 udgør en naturlig afslutning på en ganske lige vestvæg, sidder anlæg 298 lidt forskudt mod vest i forhold til østvæggen. Det er tænkeligt, at dette anlæg er et "løst" stolpehul, og at en eventuel afsluttende stolpe er blevet bortfjernet i forbindelse med gravningen af skelgrøften.

Hverken i vægforløbet i SØL963, hus 2 eller TAK1278, hus 15 er der erkendt åbnelse dørstolper. Der er dog et mellemrum nordligst i østvæggen lige syd for anlæg 625. En grube (anlæg 323) samt det forstyrrende dræn kan dog have forstyrret en eventuel døråbning. Et mellemrum nordligst i østvæggen lige syd for anlæg 625 kunne måske gøre det ud for en døråbning. Såfremt sidevæggene afsluttes i syd af henholdsvis stolpe 208 og 298 eller et andet ikke erkendt anlæg er en nærliggende tolkning, at bygningen har været helt åben i syd i stil med en slags vognport. I så fald har huset været ca. 9,5 m langt og 6 m bredt. Ca. midt i det nordlige aflukke erkendtes en kogegrube. Det er dog ikke muligt at forbinde denne direkte med huset. Forskellige faser af et hegnforløb (hegn 17) synes at forbinde hus 15 mod vest med hus 1 og hus 16. Huset kan typologisk dateres til romersk/germansk jernalder.

Hus 16

Hus 16 er et treskibet øst/vest-orienteret hus med tre sæt tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 10,8 m langt og 2,1 m bredt. Tagstolperne

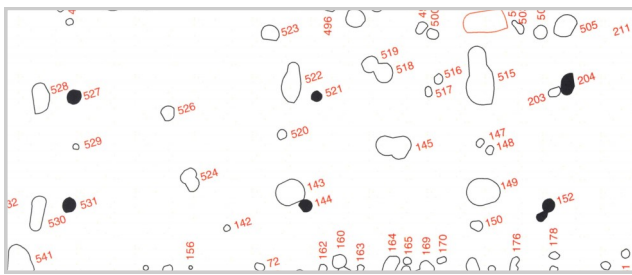

Fig. 18. Hus 16

var mellem 38 og 60 cm dybe. Husets proportioner svarer til "huse af Høje-Taastrup type", type 2 appendix dateret til 5.-6. årh. e. Kr. Huset er forbundet med hus 15 af et hegn (hegn 17, fase 1). Huset er muligvis en forgænger til hus 1.

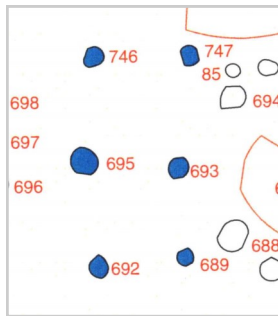

Fig. 19. Hus 18

Hus 18

Hus 18 er et lille treskibet nord/syd-orienteret hus med tre sæt tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 3,1 m langt og 1,45 m bredt. Tagstolperne er mellem 8 og 25 cm dybe. Bygningen er formodentlig en økonomibygning. Bygningen kan ikke dateres typologisk.

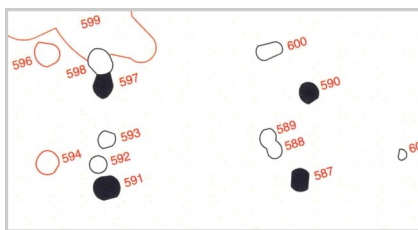

Fig. 20. Hus 19

Hus 19

Huset er en øst/vestorienteret økonomibygning med to sæt tagstolper. Huset er mellem de tagbærende stolper 4,4 m langt og 2,1 m bredt. Tagstolperne var mellem 23 og 52 cm dybe. Huset er et såkaldt firestolpeanlæg eller staklade. Bygningen kan ikke dateres typologisk. Alternativt er her tale om udskiftningen af de to østlige sæt tagstolper i hus 11.

Hus 20

Huset er en øst/vestvendt økonomibygning med to sæt tagstolper og bevarede rester af et vægforløb. Huset er mellem de tagbærende stolper 4,45 m langt og 2,45 m bredt. Tagstolperne var mellem 7 og 42 cm dybe. Huset er et såkaldt firestolpeanlæg eller staklade med bevarede rester af vægforløb. Bygningen kan ikke dateres typologisk.

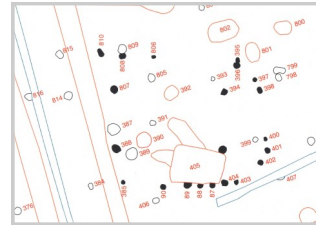

Fig. 21. Hus 20

Hegn

Der kan på feltet erkendes et hegn (hegn 17) og flere mindre rækker af stolpehuller, som kan have indgået i hegn. Rækkerne er dog sjældent på mere end fire-fem stolpehuller og kan ikke direkte knyttes til nogen af de erkendte konstruktioner.

Hegn 17

Hegn 17 er det eneste tydelige hegn på feltet. Det strækker sig i øst fra anlæg 320 ved hus 15 til hus 1 og hus 16 i vest. Hegnet består for det meste skiftevis af henholdsvis enkelte og dobbelte eller kraftigere enkelte stolper. Det kan tolkes som henholdsvis støttestolper og bærende stolper placeret med en middelfaststand på 0,9 m i det samme hegn. Det er dog også muligt, at her er tale om en svagere og en stærkere funderet fase af hegnet, hvor stolperne i de to faser er placeret i en afstand af ca. 1,8 m. Dette understøttes på flere måder. Oprindeligt tolkedes hegnet til at støde på hus 1, men enkelte anlæg inden for hus 1 indikerede, at hegnet eller dele af hegnet kunne være ældre end hus 1. Siden viste det sig, at hegnet faktisk flugter fuldstændigt med de nordlige stolper i hus 16. Denne, den stærkere funderede del af hegnet (fase 1) strækker sig altså over knap 20 m fra hus 15 til hus 16 (Fig. 21, sorte anlæg). Den svagere funderede del af hegnet (fase 2) derimod kan kun erkendes fra hus 15 til hus 1 (Fig. 21, røde stolper), en strækning på ca. 12,5 m. Ingen anlæg i de to faser overlapper hinanden,

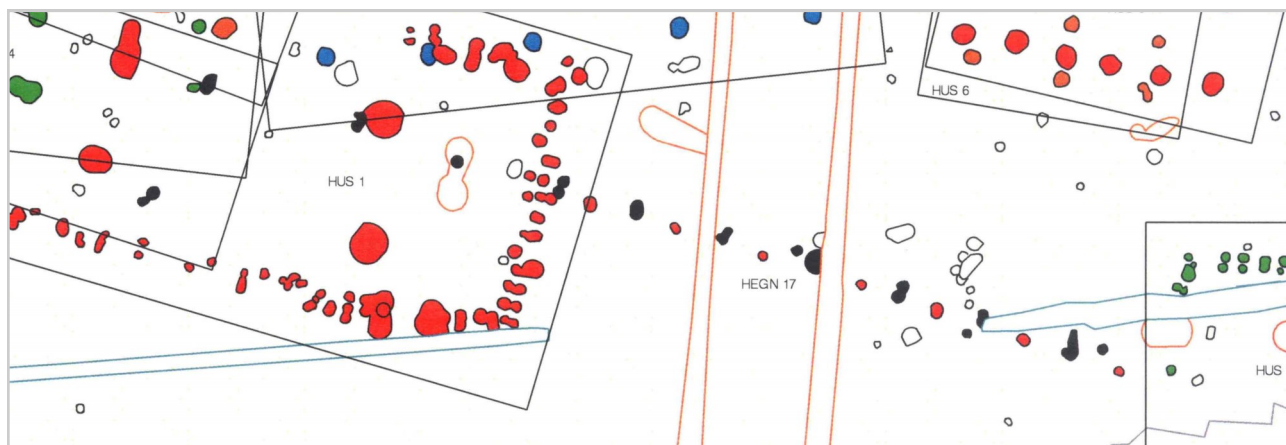

Fig. 22. Hegn 17. Fase 1 (sort) forbinder hus 15 og 16, fase 2 (rød) forbinder hus 15 og 1.

men der, hvor fase 1 passerer væggen i hus 1, kan det erkendes, at vægstolpen skærer hegnstolpen, hvilket indikerer, at hus 1 er yngre end fase 1 af hegn 17.

Gruber

Lertagnings/affaldsgruber og kogegruber var spredt over hele feltet, men der tegner sig dog enkelte koncentrationer i vest og nord, hvor bebyggelsen synes at være afgrænset. Det falder sammen med, at terrænet begynder at falde let, i nord ned mod et vandløb. Få gruber blev undersøgt nøjere for at afklare deres natur. En grube (anlæg 362) blev undersøgt af medlemmer af Tværpilen, Vestegnens amatørarkæologiske forening. Her fremkom der større mængder keramik og dyreknogler. En mindre, tilnærmelsesvist rektangulær grube (anlæg 106) blev fladeskovlet med det formål at afklare, om her kunne være tale om en ovnkonstruktion. Gruppen var ca. 15 cm dyb, hvor den var dybest og bunden var belagt med kantede

ildpåvirkede sten af ca. 7-10 cm diameter. Det gav ikke anledning til at tolke gruben som andet end en kogestensgrube.

En kogegrube (anlæg 230, 232) lokaliseret i den østlige ende af hus 1, nærmest ud for den erkendte døråbning i sydvæggen, viste sig at blot at være bunden, men gruben indeholdt en større mængde fragmenter af en skiferslibesten. Under gruben erkendtes et stolpehul (anlæg 231), som er tilskrevet hegn 17, fase 1.

En større grube (anlæg 405) fremstod efter grundig afrensning ligeledes tilnærmelsesvist rektangulær. Gruben blev fladeskovlet for at afsøge eventuelle skjulte stolpehuller, hvilket kunne indikere, at her var tale om et grubehus. Gruben viste sig at være ganske lav og belagt med sten hvilende i et brandlag. Der var ingen skjulte stolpehuller i enderne, som kunne understøtte en tolkning af anlægget som grubehus. Til gengæld var gruben flankeret af en række stolpehuller langs sydkanten (anlæg 87, 88, 89, 90, 403, 404), som sammen med anlæg 400, 401 og 402 formodentlig er en del af vægforløbet i hus 20.

En lignende grube (anlæg 731) var beliggende, hvor to stolper fra hus 14 forventedes. Denne grube blev ikke undersøgt i andet omfang end at de dele, som overlappede de to stolper blev fladegravet indtil stolperne dukkede frem. Herudfra var det dog muligt at konstatere, at grube 731 fremstod ganske som grube 405. Ingen gruber kan sættes direkte i forbindelse med bestemte huse, kun må grube 731 være senere end hus 14.

Fig. 23. Grube 405 set fra nord.

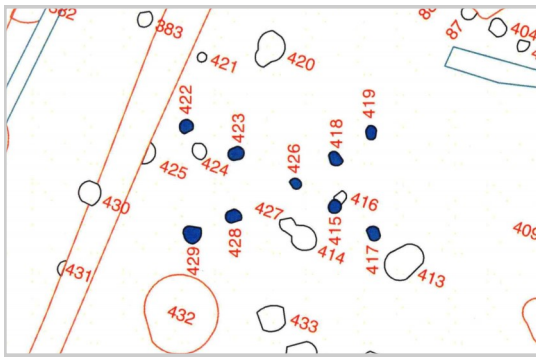

Fig. 24. X-formet konstruktion

X

En besynderlig konstruktion midt på feltet mellem hus 3, 20, 14 og 5-6 udgøres af ni stolper formet i et X. Hvis tolkningen er korrekt er funktionen ukendt. Muligvis er der tale om et stativ af en art. Konstruktionen blev først erkendt på skrivebordet.

Fund af oldsager

I forbindelse med undersøgelsen blev der fundet ganske få og fragmentariske oldsager. De oldsager der kunne dateres, f.eks. randskår og ornamenteret keramik, understøtter det dateringsbillede, som fremkom ved de typologiske dateringer af husene. Der blev udgravet jern, keramik, flint, dyreknogeter, lerklining og en slibesten. Genstandenes bevaringstilstand var generelt god.

Jern

I anlæg 148, som var en tagbærende stolpe fra hus 1 fremkom et 14 centimeter langt stykke jern, som efter røntgen og konservering viste sig at være en, dateret til germansk jernalder.

Keramik

I anlæg 190 fremkom ornamenteret keramik fra flere forskellige kar. På skår fra to af karrene var

ornamentikken stemplet ind langs randen af karret. Denne type ornamentik kan typologisk dateres til germansk jernalder. Et enkelt skår fra et tredje kar var ornamenteret med parallelle riller. Skåret er dog for beskedent til at kunne bidrage til en datering.

Foreløbige konklusioner

Bosættelsessporene passer godt ind i vores viden om de omkringliggende områder. I syd grænser udgravningsfeltet direkte op til to tidligere undersøgelser, SØL963 Krusegårdsvej og SØL932 Brøndsager, som strækker sig knap 300 m syd for feltet (Se bilag 2). Godt 220 m syd for feltet på det højeste punkt i kote 34 m.o.h. lå en gravplads med tre jordfæstegrave fra 3. årh. e. Kr. På bakkens sydlige plateau var der beboelse fra yngre bronzealder og førromersk jernalder, mens bebyggelsen på toppen omkring bakken kunne dateres fra ældre til yngre romersk jernalder. Den bebyggelse, som var samtidig med gravene, var imidlertid flyttet et stykke ned af det nordlige bakkeplateau. Her fandtes også bebyggelse fra ældre germansk jernalder. Man ser således, at bebyggelsen rykker mod nord, som tiden går. Det passer godt med at de fleste huse på Stavemarken 3 dateres til ældre og overgangen til yngre germansk jernalder.

Denne bebyggelse afgrænses i nord af et naturligt vandløb. Særlig interessante er de nord/sydvendte huse, samt forbindelsen mellem hus 15 og henholdsvis hus 1 og hus 16. Hegnet, som forbinder disse huse, synes at afgrænse et arbejds- og udhusområde i nord med værkstedsgruber og mindre bygninger, samt magasinbygninger. Hus 15/SØL963 hus 2 og, må man formode, hus 1 og hus 16 synes at være orienteret mod syd og ikke mod arbejdsområdet. Dertil svarer orienteringen for hus 1 og hus 16, samt hegn 17 stort set til det 41 m store langhus (SØL932 hus 11), som er beliggende ca. 50 m mod syd. Spørgsmålet er, om de er flere dele af et større gårdkompleks, som tillige har haft en større magasinbygning til opbevaring af korn. Hus 14, som er det største af de tre magasinbygninger med hævet gulv er som hus 15 nord/sydvendt og er orienteret nærmest 90 grader i forhold til hegn 17 og hus 1 og hus 16.

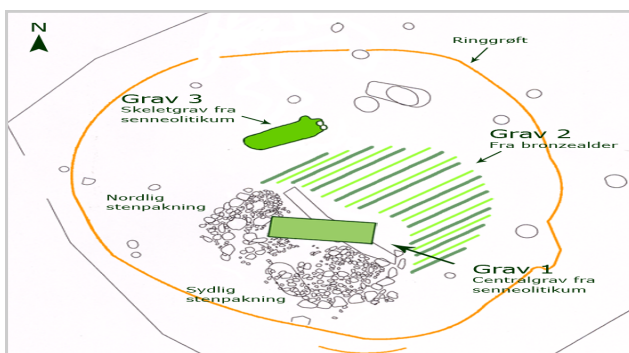

Fig. ???. Keramik

Både hus 1 og hus 15 adskiller sig noget fra ”normale” huse. I hus 1 varierer faglængden en del, eftersom det midterste fag er knapt 5 m, mens yderfagene er 6-7 m lange. Som nævnt, synes døråbningerne også at have haft specielle placeringer. Det indikerer, at her ikke er tale om et almindeligt beboelseshus med boligdel og stalddel, men at huset har haft en særlig funktion, som måske skal ses i relation til det arbejdsområde, som befinder sig nord for hegn 17. Ud fra stratigrafien må man antage, at hus 1 har afløst tresætsbygningen, hus 16. Forudsat at de to huses funktion var den samme, betyder det, at kapaciteten blevet fordoblet målt i m².

Hus 15 er ligeledes specielt, dels ved at være nord/sydvendt, dels da det viste sig kun at være halvt så langt som forventet. Den lidt kraftigere endevægsstolpe (SØL963, hus 2, anlæg 208) indikerer, at gavlen har været åben. Uden vægforløbet og skillevæggen ville bygningen have været en helt almindelig staklade. Er dette et sjældent eksempel på, hvordan en firestolpebygning kan have set ud? Eller er her tale om en unik bygning, som hører til et særligt kompleks?

Nord for hegn 17 erkendtes blandt andet flere magasinbygninger med hævet gulv. To Disse bygninger må have afløst hinanden, i hvert fald, hvis den formodede rampe til hus 14 skal regnes med, da den går ind i hus 5. Denne type er på ingen måde ukendt i området, men ingen bygninger kommer op på de dimensioner, som herværende bygninger, der består af tre rækker med henholdsvis 5, 6 og 7 stolper. Således har hus 14 faktisk en bredde, som er større end længden på nogen af de øvrige bygninger.

SØL932, hus 11 er en såkaldt Ragnesmindegård. Denne type hus er blevet sat i forbindelse med de rige jordfæstegrave på Vestegnen, i dette tilfælde Brøndsagergraven på toppen af bakkedraget 200 m mod syd. Denne grav er blandt de allerrigeste i området. I lyset af dette er det muligt at betragte fundene fra Stavemarken 3 i et større perspektiv.

De særlige bygninger og enorme magasiner indikerer, at bebyggelsen på et tidspunkt kan have haft en helt særlig og central status, som går ud over det lokale område. Det er derfor nærliggende

at se en forbindelse til stormandsgården blot 50 m væk. Hvorvidt dette faktisk kan være tilfældet må yderligere studier vise.

Den kulturhistoriske periode

Nedenfor beskrives den periode af oldtiden, der kendes fra Lærkenborg II, felt 3, hvor huse primært kan dateres til germansk jernalder.

Romersk jernalder (1- 375 e. Kr.)

Denne periode er kendetegnet ved en stærk kontakt med det romerske imperium. Før Kristi fødsel udvider romerriget sig kraftigt. Ved et voldsomt slag mellem Romerne og Germanerne år 9 e. kr. fastsættes romerrigets nordligste grænse til at følge Rhinen. På trods af det officielle fjendtlige forhold udvikler der sig hurtigt en livlig samhandel mellem parterne, som vi også nyder godt af i Danmark, hvor stor set alle luksusvarer er import fra romerriget. Af romerske varer, der kommer hertil kan nævnes glas, sølvservice, bronzekar, vin, kasseroller, militærudstyr blandt meget andet. Keramikken, som i denne periode er meget fin og let genkendelig, er sommetider inspireret af romerske metalkar, ligesom smykke- og våbenudstyret er inspireret af det romerske militær.

Samfundet er blevet mere klasse inddelt. Store magtcentre med tydelige forbindelser til romerriget etablerer sig, og man gravlægger her sine døde ledere med et fantastisk rigt udstyr af guld, perler og romersk udstyr. Der tales ligefrem om et fyrstekompleks. Gravskikken har nu ændret sig således, at man for det meste begraver sine døde ubrændte, men urnebegravelser findes stadigvæk. Gravskikken varierer meget fra egn til egn, og udstyret i gravene er også meget varieret. En større specialisering kan ses i samfundet. Man kan nogle gange spore de dødes erhverv gennem gravene f. eks. smede og krigere.

Militæret synes med denne periode at blive en mere fast del af samfundet, og i løbet af perioden udvikler der sig et standardiseret våbenudstyr. Om der har været tale om fuldtidskrigere på dette tidspunkt, er uvist. I vådområderne findes store

udlægninger af våben, kaldt krigsbytteofre, som vidner om militære sammenstød. Og der ses en tydelig udvikling i våbenudstyret, der også følger nogle mænd i gravene. I begyndelsen af perioden er bevæbningen let med spyd, lanse, skjold og nogle gange et kort hugsværd. Dette er en bevæbning, der egner sig godt til bagholdsangreb. Senere bliver bevæbningen tungere. Sværdet ændrer form, og bliver en fast del af inventaret. Man kæmper nu i formationer, i nærkamp og fra hesteryg. Mod slutningen af perioden er der tegn på, at man organiserer sig i reelle hære. En ny type bebyggelse, der dukker op, er anlæg med palisader og voldgrave, som har klare befæstningsmæssige formål.

Bosættelsesmønsteret fortsætter fra perioden før. Man bosætter sig i enkeltliggende gårde eller samles til landsbyer i mindre klynger af gårde. Den fælles indhegning af disse landsbyer forsvinder, og midt i perioden ses nu indhegning af de individuelle gårde, hvilket kan være de første tegn på en privat ejendomsret. Gårdene udvikler sig og bliver større, og i den sidste del af perioden kommer laden til som en ny sektion på langhuset efter stalden. Man begynder for alvor at dyrke rug og havre ud over hvede, byg og emmer, som er de kendte kornsorter fra tidligere. Infrastrukturen forbedres også. Med romersk forbillede anlægger man flere steder stenlagte vejforløb.

Germansk jernalder (375 - 775 e. Kr.)

Perioden er en tid med store omvæltninger. Ved Hunnernes indtrængen øst fra i år 375 e. Kr. destabiliseres Europa. De store folkevandringer begynder, og det romerske imperium falder fra hinanden i løbet af de følgende århundreder. De ledende klasser i Danmark har i perioden før baseret deres rigdom på handlen med romerriget, men med dettes kollaps mister denne gruppe sin indflydelse, og magten forflyttes til andre grupper, som har baseret deres handel på andre markeder. Stiludtrykket på metalgenstandene ændre sig fra det romersk påvirkede til et mere lokalt germansk eller nordisk udtryk. Man udvikler en udsmykning med dyre og menneskefremstillinger, der efterhånden bliver mere og mere fantasifulde, og

som fletter sig ind i hinanden. I løbet af perioden organiserer man sig i kongeriger både syd og vest for Danmark, men i Danmark er der ikke tegn på en regulær konge endnu. Der er dog tydelige tegn på regionale ledere med stor rigdom, hvilket især kan ses ud fra de rige handels- og håndværkspladser. Lederen har rådet over en organiseret hær, hvor man har kæmpet med sværd, spyd, skjold og som noget nyt våbenøkse. Store nedlæggelser af våben i vådområderne, de såkaldte krigsbytteofre, vidner om organiserede kampe, ligesom de mange nedgravede skatte af ædelmetaller vidner om en urolig tid.

I denne periode ændrer bebyggelsen sig således, at husene bliver betydeligt større, ligesom enkeltgårdene også udvider deres areal inden for sin gårdindhegning. Bosættelsesmønsteret er ikke så velundersøgt som i andre perioder, men der synes at være tegn på, at skoven har fået lov til at overtage store landområder. Hvorvidt dette er et tegn på krise i samfundet eller en produktionsomlægning til f.eks. svineavl vides ikke. Svin holdes traditionelt ikke i stald eller på mark, men går løst i skoven.

Begravelsesskikken synes hovedsageligt at være baseret på at man brænder sine døde, men andre begravelsesformer ses også. Generelt er perioden ikke velundersøgt på dette punkt. Således gælder det også for keramikken, der ofte kan være svær at genkende, men i forhold til perioden før er den nu blevet grovere og mindre kunstfærdig.

Udgravningens data

Ansvarsmuseum: Kroppedal Museum

J.nr.: TAK 1278

Kulturarvsstyrelsens j.nr.: 2010-7.24.02/TAK-0013

Stednummer: 020207-140

Ansvarshavende leder: Museumsinspektør Linda Boye

Daglig leder og beretningsansvarlig: Arkæolog Thomas Grane

Studenter: Stud.mag. Mads Lou Bendtsen og stud.mag. Toke Østergaard deltog som studentermedhjælp.

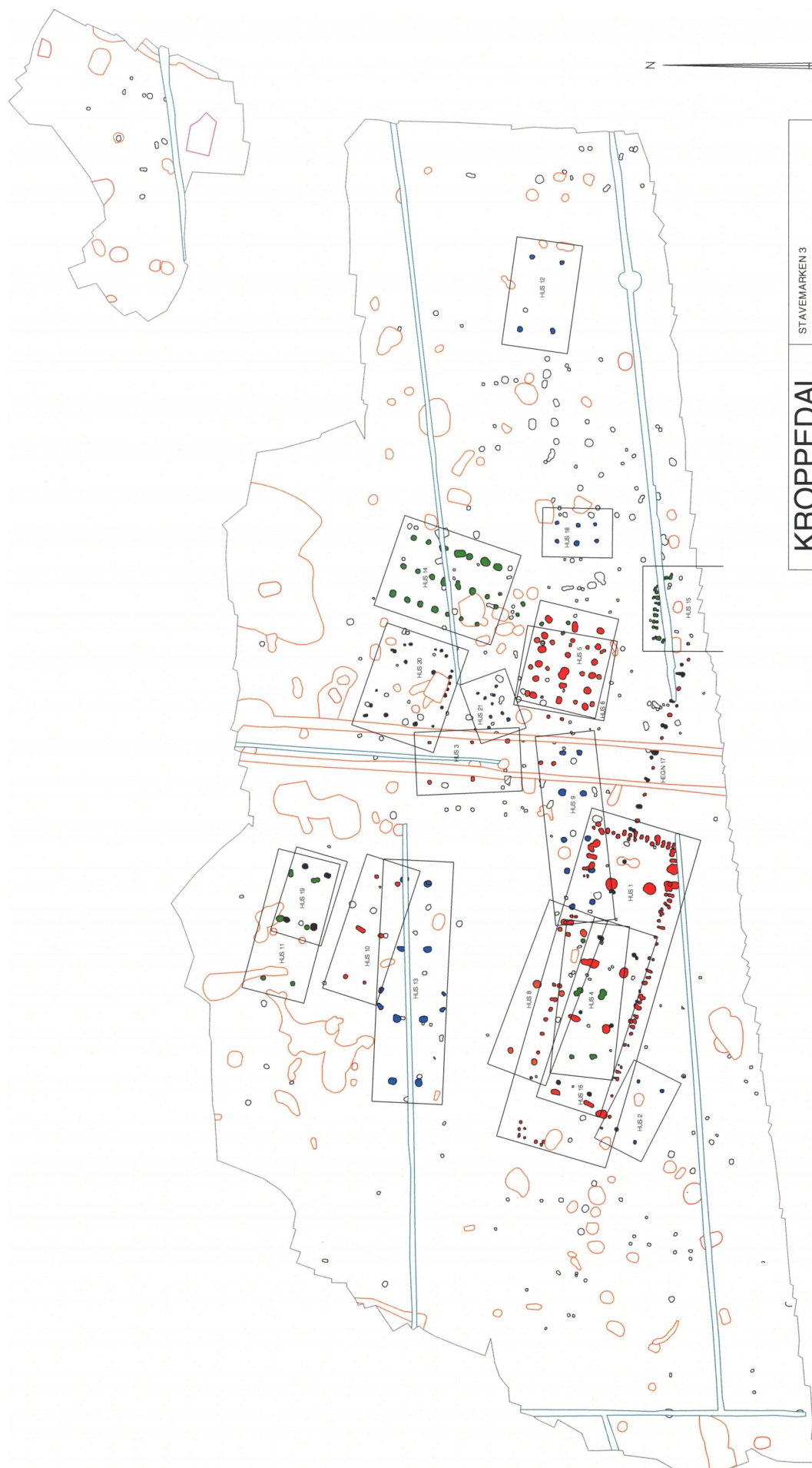
Gravemaskinen blev ført af Hans Christensen, eget firma.

Opmåling med GPS samt bearbejdning af planer blev foretaget af museumstekniker Jan Poulsen.

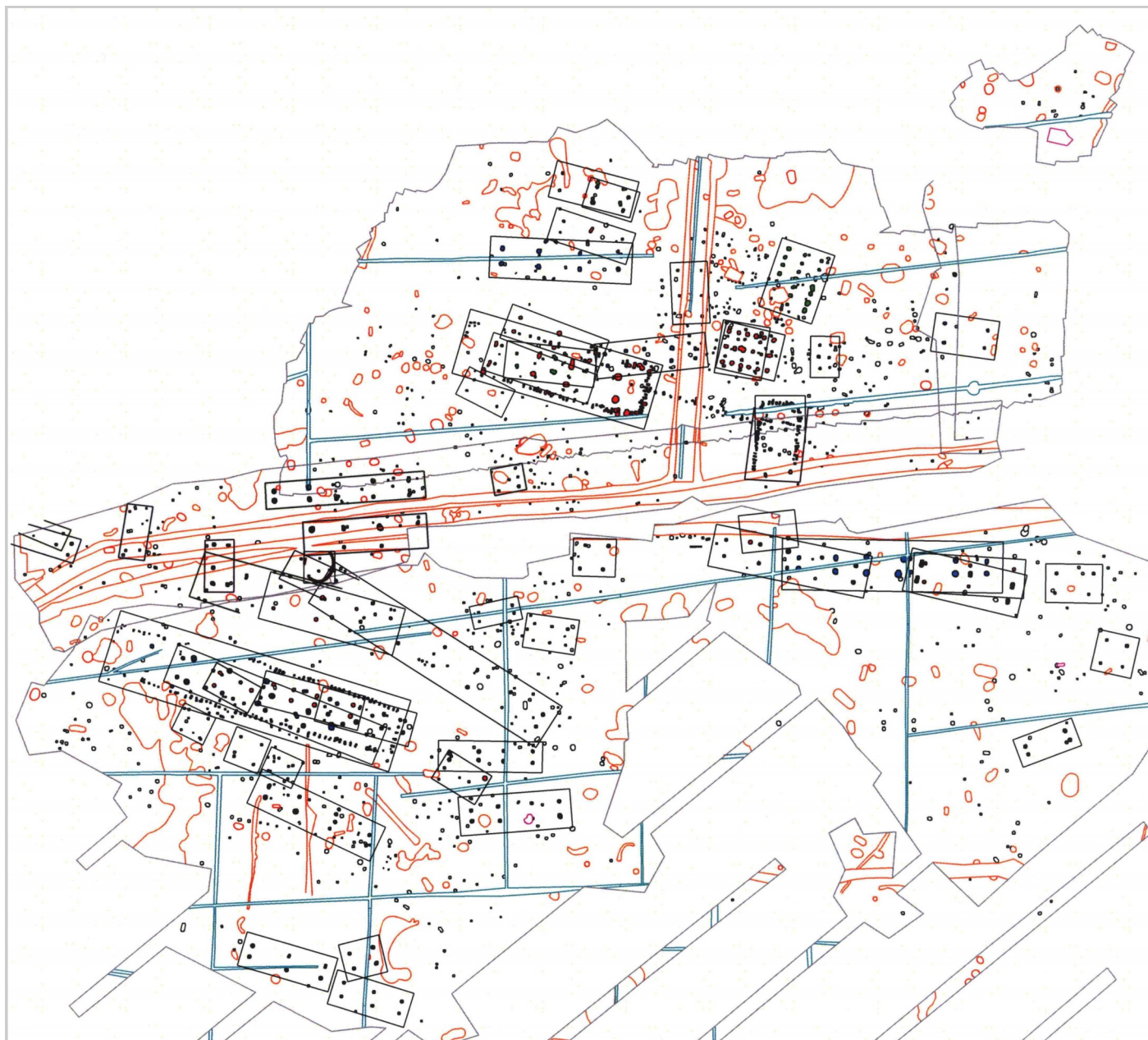
Konserveringsarbejdet er udført af:

Bygherrerapport: Thomas Grane

Bilag 1, oversigtsplan over undersøgelsesområdet ved Tavlebakken 3

**Bilag 2, Udgravningerne TAK1278 Stavemarken 3, SØL932 Brøndsager og
SØL963 Krusegårdsvej**

Tidstavle

Periode	Underperiode	Kalenderår
Middelalder	Senmiddelalder	1536
	Højmiddelalder	1400
	Tidlig middelalder	1200
	Vikingetid	1050
Jernalder		775
	Germansk jernalder	375
	Romersk jernalder	Kr. Fødsel
Bronzealder	Førromersk jernalder	500 f.Kr.
	Yngre bronzealder	1100 f.Kr.
	Ældre bronzealder	1700 f.Kr.
	Dolktid / senneolitisk tid	2400 f.Kr.
Bondestenalder	Enkeltgravstid	2800 f.Kr.
	Mellemneolitisk tid	3200 f.Kr.
	Tragtbægerkultur	3900 f.Kr.
Yngre jægerstenalder	Ertebøllekultur	5400 f.Kr.
	Kongemosekultur	6800 f.Kr.
	Maglelosekultur	9000 f.Kr.
Ældre jægerstenalder	Ahrensburgkultur	10000 f.Kr.
	Brommekultur	11500 f.Kr.
	Federmesserkultur	12000 f.Kr.
	Hamburgkultur	13000 f.Kr.